

Intressanta fakta om Sverige under andra världskriget

Visste du att:

- När andra världskriget började den 1 september 1939 var den svenska militära beredskapen dålig. Vårt försvar var inte alls tränat för krig. Det visade tyskarnas anfall mot Norge 1940. Vid de tyska överflygningarna utefter den svenska västgränsen förekom det att förband, som inte fått några luftvärnskanoner, siktade mot de främmande planen med telefonstolpar i hopp om att flygarna skulle tro att de löpte risk att bli beskjutna.
- År 1939 förklarade sig Sverige neutralt i stormaktskriget. När Ryssland anföll Finland i november 1939 gick vi inte in i kriget, men den nybildade samlingsregeringen skickade vapen och ammunition till finnarna. Den svenska hjälpen under finska vinterkriget uppgick till omkring 500 miljoner kronor i gåvor och lån. Många svenskar åkte som frivilliga till den finska fronten och en femtedel av den svenska krigsmaktens flygplan lånades ut.
- När andra världskriget började fanns det endast 150 gamla och omoderna flygplan i Sverige. Under finska vinterkriget lånade Sverige ut ett antal till Finland. När Tyskland anföll Norge och Danmark 9 april 1940 fanns det endast 12 plan. Under kriget köpte vi 216 flygplan från Italien. 84 var av märket Caproni och var mer eller mindre odugliga. 16 stycken totalhavererade med 41 dödsoffer som följd.
- Tidningsmannen Torgny Segerstedt (1876–1945) är den svensk som har gått till historien som den främste bekämparen av Hitler och nazismen under andra världskriget. Redan 1933 skrev han i sin tidning (Göteborgs Handels och Sjöfartstidning) att ”*Hitler är en förolämpning*”. Under andra världskriget hände det många gånger att det fanns vita fält i tidningen sedan den statliga censuren hade tagit bort den kritik som Segerstedt riktade mot nazismen.
- En topp i beredskapen nåddes i februari 1940 då 300 000 man låg inne. Då fruktade man att tyskarna skulle angripa Sverige. Under andra perioder låg beredskapsnivån mellan 150 000 och 200 000 inkallade.
- När tyskarna anföll Norge 1940 förrerade sig många tyska plan in över Sverige. Luftvärnet gav eld och sköt ned ett plan vid Uddevalla och ett vid Riksgränsen. Uppe vid Riksgränsen var tyskarna så ofta inne över svensk mark, att några man skickades upp att måla tjocka gula och blå streck över Riksgränsfjället utefter gränslinjen.
- Under andra världskriget kunde man äta grävling, kråka och köpa korv som var gjord av fisk. På svarta börsen fick man betala 30 kr (motsvarar 570 kr, 2013) för ett kilo kaffe. Men de flesta fick dricka kaffe gjort på olika surrogat. Detta kaffe kallades ”*surr*”.
- För att spara bensin förbjöds privatbilism direkt efter krigsutbrottet 1939. De små mängder bensin som kom in i landet reserverades för försvaret, polisen och brandkåren. De som fått körtillstånd fick gå över till gengas som alstrades genom förbränning av ved i grytor som hängdes på bilarna fram eller bak. Omkring 30 000 bilar drevs med den farliga gengasen under andra världskriget.
- Det psykologiska försvaret arbetade dygnet runt via press och radio för att stärka svenskarnas försvarsvilja. Det stolta mottot ”*En svensk tiger*” antogs enhälligt av propagandagruppen.
- De tre första vintrarna under andra världskriget var 1900-talets kallaste. Gotlandsbåtar frös fast så att passagerarna fick gå till lands. Man kunde även promenera på isen mellan Helsingborg och Helsingör.
- Den 3 mars 1940 utsattes den kommunistiska tidningen Norrskensflamman i Luleå för ett attentat. En anlagd brand med sprängämnen förstörde tidningens lokaler och fem människor omkom. Det var en liga på sju man som låg bakom branden bland annat tre officerare och stadsfiskalen i Luleå. De inblandade dömdes till straffarbete. Under krigsåren rådde kommunistkräck i Sverige. Drygt 500 svenskar

internerades i särskilda arbetskompanier. De flesta av dem var organiserade kommunister. Det första och mest kända arbetslägret låg i den lilla byn Storsien i Norrbotten. Lägret omfattade som mest 350 man. Det var militären som drog igång arbetslägren. Eftersom man ansåg det nödvändigt att ta hand om opålitliga element inom försvaret.

- Den 17 juli 1940 exploderade en av pannorna i eldrummet på pansarskeppet Gustav V. Åtta man i eldrumspersonalen dödades omedelbart och två man på däck skadades svårt. Dessa togs med en minsvepare till Visby lasarett där de senare avled.
- Den 24 oktober 1940 inträffade den svåraste katastrofen för det svenska försvaret under andra världskriget. Olyckan inträffade på sjön Armasjärvi, sydväst om Övertorneå. En färja med 102 militärer ombord kantrade och 46 man omkom i det kalla vattnet. Katastrofen ägde rum då militärerna skulle ta färjan över sjön efter en övning. Färjan var avsedd för 40 personer, men färjkarlen som var 18 år vågade inte protestera när befälet gav order om att samtliga skulle skeppas över samtidigt. Mitt på sjön tog färjan in vatten. Panik utbröt och många av soldaterna kastade sig i vattnet. De flesta av dem omkom i det iskalla vattnet.
- Den 17 december 1940 inträffade en explosion vid AB Bofors Nobelkrut i Björkborn, Karlskoga kommun. Explosionen inträffade efter en brand i trotylgjuteriet. 11 personer omkom och omkring 100 byggnader totalförstördes och lika många skadades inom ett område av cirka 15 hektar.
- Horsfjärdskatastrofen var en kraftig explosion som inträffade i Horsfjärden den 17 september 1941 där ett antal fartyg inom svenska flottan förstördes. Katastrofen började på jagaren Göteborg där en explosion uppstod och jagaren började brinna. Branden spreds till andra fartyg vilket innebar att 33 personer omkom och flera fartyg förstördes. Det blev aldrig utrett vad eller vem som orsakade explosionen. Förkriksrätten meddelade att sabotage var den troligaste förklaringen. De allierade hade störst intresse av att försvaga den svenska flottan, som eskorterade tyska malmtransporter genom svenska vatten. Efteråt har en engelsk sjöofficer inofficiellt tagit på sig sprängningen.
- Den 5 maj 1942 hittades den minsprängda ubåten Ulven vid Stora Pölsan utanför Bohuslänns kust. Samtliga ombord hade omkommit och därmed var ”*Ulvenkatastrofen*” ett faktum. Det var den 16 april 1943 som det rapporterades att Ulven hade försvunnit efter militära övningar utanför Marstrand. Vid spaningarna fann man en telefonboj som tillhörde Ulven. Tidningarna skrev att fiskare hade hört tydliga ”*knackningar*” från ubåten. Hoppet om att rädda den 33 man starka besättningen försvann efter en veckas resultatlösa spaningar eftersom Ulvens syreförråd kunde räcka endast en vecka. Undersökningar visade att en ubåtsmina hade sprängt ett tre meter långt hål i fartygets botten. Fem man dödades vid explosionen och de övriga 28 drunknade.
- Det fysiska hälsoläget förbättrades under andra världskriget för svenskarna som aldrig hade varit så friska som det magra året 1942. Man konsumerade mindre fett och söt mat och åt i stället enklare men hälsosammare mat som rotfrukter och grönsaker och man motionerade mer. Även den psykiska hälsan förbättrades och detta antogs bero på att det fanns en verklig fara att koncentrera oro och ångest på och meningsfulla uppgifter att hugga i med.
- Palovaaraolyckan var en olycka som inträffade den 3 juli 1944 vid Palovaara väster om Haparanda. 14 soldater omkom och 11 skadades svårt när stridsvagnsminor exploderade. Idag kan man läsa på ett minnesmärke vid Palovaara: ”Här förolyckades 14 unga soldater under beredskapstjänst 3/7 1944. Soldaterna skulle röja ett minfält som bedömdes som ofarligt, men utredningen efter olyckan visade att minst sex minor utlösts”.
- Under andra världskriget fällde utländska plan sina laster över Sverige. Den 22 februari 1944 bombade sovjetiska bombplan Stockholm, även över Strängnäs och Södertälje fälldes bomber. Planen hade kommit ur kurs när bombfällningen ägde rum. Inga människor omkom men de materiella skadorna blev betydande. I februari 1940 bombade sovjetiska plan byn Pajala i Norrbotten. Flera hus förstördes. Den sovjetiska regeringen beklagade händelsen och betalade ett skadestånd på 40 000 kronor till de drabbade.

- Trots att Sverige stod utanför andra världskriget fick närmare 800 män sätta livet till i försvaret av landets gränser, nästan samtliga i samband med olyckor eller beskjutning från utländska flygplan. Den ende armésoldat som dog under eldstrid hette Sven Sjöberg, en 21-årig värnpliktig från Piteå som den 20 maj 1940 omkom vid en skottlossning i Vassijaure i Kirunafjällen. Sven Sjöberg befann sig vid Vassijaure järnvägsstation för att hämta post då ett tyskt sjöflygplan dök upp på låg höjd. Planet besköts av svenskt luftvärn, bland annat från pansartåget Kiruna. Tyskarna öppnade eld och Sjöberg sårades svårt. Han dog några timmar senare på Kiruna lasarett.
- Under andra världskriget tvingades 68 amerikanska flygande fästningar söka nödhamn i Sverige. Genom förhandlingar med USA fick Sverige överta gratis nio nödländade flygplan mot att 300 internerade amerikanska besättningsmän fick återvända hem. Sju av planen byggdes om av SAAB till civila passagerarplan. Den civila versionen döptes till: "Felix" efter den amerikanske flygattachén i Sverige, Felix Hardison, som Sverige förhandlade med när vi fick överta planen.
- Den svenske diplomaten Raoul Wallenberg som arbetade i Budapest räddade tiotusentals judar från att skickas från Ungern till nazistiska förintelsläger. I januari 1945 togs han till fånga av sovjetisk militär och fördes till Sovjetunionen. Vad som sedan hände vet man inte alldeles säkert. Det troligaste är att han dog i fängelse i Moskva 1947, sannolikt mördad. På många håll i världen har gator, torg och institutioner uppkallats efter Raoul Wallenberg. 1997 hedrades han med ett frimärke av det amerikanska postverket.
- Under ett möte med Tysklands chef för flygvapnet, Hermann Göring, var Adolf Hitler besviken över att det var så få svenskar som sökte sig till Waffen-SS i kampen mot bolsjevismen. Göring beskrev svenskarna som "*dekadenta*" eftersom det endast var 180 svenskar som blev frivilliga i SS, medan tyskockuperade Norge och Danmark bidrog med 6000 SS-män vardera. Den mest kände av svenskarna var Stig Cederholm, som senare blev skaparen av den folkkäre figuren Åsa-Nisse.
- En undersökning som utfördes 1945 visade att hälften av de tillfrågade svenskarna ansåg att det var regeringens förtjänst att Sverige hade klarat sig undan kriget. 18 procent trodde att det berodde på de krigförandes intresse, 8 procent att det berodde på kungen, 7 procent förklarade det med försvarsberedskapen och 6 procent att det var Guds verk.